

DARBŲ SAUGA, SVEIKATOS APSAUGA DARBE IR DARBO INSPEKCIJŲ VEIKLOS TOBULINIMAS EUROPOS SAJUNGOJE: ŠIUOLAIKINIAI IŠŠŪKIAI

SAFETY AND HEALTH AT WORK AND IMPROVEMENT OF THE LABOUR INSPECTORATES ACTIVITIES IN THE EUROPEAN UNION: COMTEMPORARY CHALLENGES

Borisas MELNIKAS, prof. habil. dr.

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

Pratarmė

Esminis modernios visuomenės bei jos gyvenimui būdingas ekonominės gerovės ir socialinio komforto požymis yra tas, kad pati visuomenė išskirtinį dėmesį teikia *humanistinių vertybių skleidimui bei įgyvendinimui* ir realiai rūpinasi tuo, kad *ekonominės gerovės bei gyvenimo kokybės gerinimo siekiai būtų grindžiami būtent humanistinių vertybių ir orientacijų sklaida ir įtvirtinimu*. Savaimė suprantama, kad tokia nuostata yra charakteringa ir šiuolaikinei Europos Sąjungos šalių visuomenei – akivaizdu, kad Europos Sąjungoje *prioritetinis dėmesys* skiriamas gyvenimo būdo tobulinimui ir socialinės bei ekonominės raidos modernizavimui atsižvelgiant į *humanistines orientacijas* bei į siekius, remiantis *humanistinėmis orientacijomis*, visapusiškai gerinti gyvenimo kokybę.

Humanistinių orientacijų ir gyvenimo kokybės gerinimo siekių kontekste šiuo metu ypač reikšmingi yra poreikiai šiuolaikiškai suvokti *darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe* svarbą, adekvačiai reaguoti į naujus iššūkius, kylančius įvairiose *darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe* srityse, kryptingai tobulinti *darbo inspekcijų* veiklą visoje Europos Sąjungos erdvėje, ypač atsižvelgiant tiek į itin ambicingus Europos integracijos bei Europos Sąjungos tolesnės raidos lūkesčius, tiek į Europos Sąjungoje realiai egzistuojančias bei į naujai išryškėjančias socialines, ekonomines, kultūras, taip pat mokslo ir technologijų pažangos bei kitas problemas.

Šiuolaikiškas suvokimas apie *darbų saugą, sveikatos saugą darbe* bei apie *darbo inspekcijų veiklos tobulinimą* Europos Sąjungoje turi būti grindžiamas nuostata, kad *aukšti reikalavimai darbų saugai ir sveikatos apsaugai darbe* traktuotini ne tik kaip atspindintys *humanistinių orientacijų, socialinės*

atsakomybės bei gyvenimo kokybės gerinimo prioritetus, bet ir kaip išreiškiantys Europos kultūrai ir Europos Sąjungos šalių visuomenei charakteringas *išskirtinai svarbias vertybes*, rodančias *žmogaus sveikatos ir saugos bei dėmesio ir pagarbos žmogaus darbui ir kūrybinei veiklai* neatskiriamumą.

Darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe, kaip ir *darbo inspekcijų veiklos tobulinimo* siekių ir prioritetų suvokimas ir įgyvendinimas Europos Sąjungos šalių visuomenės modernizavimo procesų kontekste reikalauja vis didesnio dėmesio tiek kryptingai tobulinant atitinkamo profilio *viešąją politiką ir viešąjį administravimą*, tiek gerinant *darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe situaciją* visose be išimties socialinio gyvenimo bei ekonomikos ir verslo srityse bei įvairaus profilio įmonėse, įstaigose ir organizacijose, tiek inicijuojant bei atliekant atitinkamos tematikos *mokslinius tyrimus*, kurių rezultatai leistų *moksliskai pažinti* darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe tobulinimui reikšmingas aplinkybes, sudarant prielaidas *efektyviai spręsti kylančias problemas*. *Darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe*, kaip ir *darbo inspekcijų veiklos tobulinimo* problemų nagrinėjimas ir sprendimas traktuotini kaip rimto dėmesio reikalaujanti tiek praktinės veiklos, tiek mokslinių tyrimų sritis.

Darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe, kaip ir *darbo inspekcijų veiklos tobulinimo* srityje, taip pat tiek atskirose Europos Sąjungos šalyse, tiek visoje Europos Sąjungos socialinėje ir ekonominėje erdvėje, šiuo metu yra susiklostę *daug įvairių problemų* ir išryškėję *daug naujų iššūkių*, kurių svarbos suvokimas yra būtina sąlyga kryptingai efektyvinti *visą darbų saugos ir sveikatos apsaugos*

darbe sistemą, tobulinti darbo inspekcijas ir jų veiklą visos Europos Sąjungos mastu.

Iš darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemos modernizavimui bei darbo inspekcijų veiklos tobulinimui itin reikšmingų problemų ir iššūkių pažymėtinos tos problemos ir tie iššūkiai, kurie kyla dėl kelių aplinkybių:

- ◆ Europos Sąjungos erdvėje vis labiau išryškėja įvairios *netolygios raidos* tendencijos, atspindinčios *darnios plėtros ir tvarumo stoką*: ši aplinkybė yra ypač svarbi, nes *netolygios raidos* tendencijos rodo *daugialypę diferenciaciją* tiek tarp skirtingų šalių ir regionų, tiek tarp skirtingų socialinio gyvenimo bei ekonominės veiklos ir verslo sektorių, tiek tarp skirtingų socialinių grupių ir sluoksnių, juolab kad *netolygios raidos apraiškos* yra vertintinos kaip išskirtinai reikšmingas veiksnys, įtakojantis situaciją *darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemoje* bei *darbo inspekcijų veiklos srityje*,
- ◆ situaciją *darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemoje* bei įvairiose *darbo inspekcijų veiklos srityse*, taip pat šios situacijos pokyčius vis labiau įtakoja spartėjantys *globalizacijos, socialinės ir ekonominės raidos bei kultūrų internacionalizavimo, žinių visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimo* procesai, taip pat vis didesne formų ir prioritetų įvairove pasižyminti *mokslo ir technologijų pažanga*, apimanti visas socialinio ir ekonominio gyvenimo sritis: daugialypiai pokyčiai, apimantys visas socialinio ir ekonominio gyvenimo, kultūros, mokslo ir technologijų pažangos sritis, suponuoja vis didesnius ir intensyvesnius pokyčius ir *darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemoje* bei įvairiose *darbo inspekcijų veiklos srityse*.

Pabrėžtina, kad *darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemos modernizavimui* bei *darbo inspekcijų veiklos tobulinimui* itin reikšmingų *problemų ir iššūkių identifikavimas ir išryškėjimas* gali būti traktuojami kaip *ypač svarbi mokslinio pažinimo, tyrimų bei taikomosios praktinės veiklos sritis*, juolab kad dėmesys šiai sričiai yra būtina prielaida realiai modernizuoti *darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemą* bei tobulinti *darbo inspekcijas ir jų veiklą*.

Neadekvatus, sistemiškumo ir kompleksiško stokojantis *darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemos modernizavimui* bei *darbo inspekcijų veiklos tobulinimui* itin reikšmingų *problemų ir iššūkių identifikavimas* bei *išryškėjimas* gali būti traktuojami kaip gana svarbi ir sprendimų reikalaujanti teorinė

ir praktinė *problema*, priskirtina įvairioms socialinių mokslų kryptims, visų pirma vadybai, ypač viešajai vadybai ir valdymui.

Šios publikacijos paskirtis – pateikti autoriaus atliktų tyrimų, skirtų *darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemos Europos Sąjungos socialinėje ir ekonominėje erdvėje modernizavimui* bei *darbo inspekcijų veiklos tobulinimui* itin reikšmingų *problemų ir iššūkių identifikavimui ir analizei*, rezultatus.

Ši publikacija parengta remiantis autoriaus pranešimu, perskaitytu Lietuvos Respublikos pirmininkavimo Europos Sąjungos Tarybai metu vykusio Europos Sąjungos šalių darbo inspekcijų vadovų komiteto 65-ojo susirinkimo plenariniame posėdyje, įvykusiame 2013 m. lapkričio 14 d. Vilniuje (65-th Meeting of Senior Labour Inspectors Committee (SLIC), Vilnius, 14.11.2013).

Darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimas Europos Sąjungoje kaip vertybė, kaip kultūros reiškinys ir kaip Europos integracijos veiksnys

Europos Sąjungoje *prioritetinis dėmesys* skiriamas gyvenimo būdo tobulinimui ir socialinės bei ekonominės raidos modernizavimui, atsižvelgiant į humanistines orientacijas ir į siekius visapusiškai gerinti gyvenimo kokybę.

Humanistinių orientacijų ir gyvenimo kokybės gerinimo siekių kontekste šiuo metu ypač reikšmingi yra poreikiai šiuolaikiškai suvokti *darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe* svarbą, adekvačiai reaguoti į naujus iššūkius, kylančius įvairiose *darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe* srityse, kryptingai tobulinti *darbo inspekcijų* veiklą visoje Europos Sąjungos erdvėje, ypač atsižvelgiant į itin ambicingus Europos integracijos bei Europos Sąjungos tolesnės raidos lūkesčius, į Europos Sąjungoje realiai egzistuojančias socialines, ekonomines, kultūros, taip pat mokslo ir technologijų pažangos bei kitas problemas.

Šiuolaikiškas suvokimas apie darbų saugą, sveikatos apsaugą darbe ir apie darbo inspekcijų veiklos tobulinimą Europos Sąjungoje turi būti grindžiamas nuostata, kad *aukšti reikalavimai darbų saugai ir sveikatos apsaugai darbe* traktuotini ne tik kaip atspindintys *humanistinių orientacijų, socialinės atsakomybės bei gyvenimo kokybės gerinimo* prioritetus, bet ir kaip išreiškiantys Europos kultūrai ir Europos Sąjungos šalių visuomenei charakteringas *išskirtinai svarbias vertybes*, rodančias *žmogaus sveikatos ir saugos* bei *dėmesio ir pagarbos žmogaus darbui ir kūrybinei veiklai* neatskiriamumą.

Darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe, kaip ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo siekių ir prioritetų suvokimas Europos Sąjungos šalių visuomenės *vertybių* kontekste leidžia išryškinti kelias esmines aplinkybes, reikšmingas Europos integracijos ir Europos Sąjungos tolimesnės plėtros perspektyvų požiūriu:

- ◆ prioritetas dėmesys darbų saugai ir sveikatos apsaugai darbe rodo Europos Sąjungos šalių visuomenės orientacijas į *kokybiškai aukštesnę brandos, socialinės atsakomybės ir humanistinių nuostatų* lygį;
- ◆ darbų saugai ir sveikatos apsaugai darbe skirtų pažangių idėjų, nuostatų ir reikalavimų sklaida yra gana svarbus veiksnys, tiek darantis įtaką *progresyviems pokyčiams* bendroje Europos Sąjungos socialinėje ir ekonominėje erdvėje, tiek *aktyvinantis integracinius procesus bei bendros socialinės ir ekonominės erdvės* Europos Sąjungoje *modernizavimą*.

Darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe problemų identifikavimas ir sprendimas *visuomenės vertybių ir jos kultūros* kontekste leidžia ne tik išryškinti *naujus iššūkius*, bet ir atskleisti *naujas* galimybes, iš esmės gerinančias situaciją įvairiose darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe srityse ir kryptingai tobulinančias darbo inspekcijų veiklą.

Darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimas suvoktini kaip *kultūros reiškinys*, pasireiškiantis šiuolaikinėmis Europos integracijos ir Europos Sąjungos plėtros sąlygomis.

Šiuolaikiškas suvokimas apie darbų saugą, sveikatos apsaugą darbe ir apie darbo inspekcijų veiklos tobulinimą turi būti taip pat grindžiamas ir siekiais tinkamai atsižvelgti į *situacijos Europos Sąjungoje pokyčius*, ypač į *naujas tendencijas bei naujas problemas*, išryškėjusias per kelis paskutinius metus.

Poreikius *naujai suvokti* šiuolaikinę situaciją įvairiose darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe, taip pat darbo inspekcijų veiklos srityse iš dalies lemia ir tos patirtys, kurios buvo sukauptos keletą metų besitęsusių *ekonominės krizės laikotarpiu*. Būtent *krizės sąlygomis* išryškėjo kai kurie nauji reiškiniai, naujos aplinkybės ir nauji iššūkiai, į kuriuos būtina atsižvelgti siekiant realiai modernizuoti visą darbų saugos bei sveikatos apsaugos darbe sistemą ir kryptingai tobulinti darbo inspekcijų veiklą visoje Europos Sąjungos erdvėje.

Siekiant kryptingai ir efektyviai gerinti darbų saugą ir sveikatos apsaugą darbe bei tobulinti darbo

inspekcijų veiklą Europos Sąjungoje, būtina atsižvelgti į *naujausius iššūkius*. Svarbiausiais *iššūkiais*, reikalaujančiais *prioritetinio dėmesio*, laikytini šie:

- ◆ kuriuos išreiškia siekiai įtvirtinti *unifikacijos prioritetus didėjančios įvairovės* Europos Sąjungoje sąlygomis;
- ◆ kylantys dėl *naujų rizikų ir naujų neapibrėžtumų*, kuriuos lemia socialinių, ekonominių ir kultūros pokyčių Europos Sąjungoje tempai ir mastas, taip pat spartėjanti mokslo ir technologijų pažanga;
- ◆ kylantys dėl to, kad vis labiau išryškėja darbų saugai ir sveikatos apsaugai darbe modernizuoti, taip pat darbo inspekcijų veiklai tobulinti reikalingų *išteklų nepakankamumas*;
- ◆ kylantys dėl poreikių plėtoti *Rytų partnerystę* įvairiose darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe bei darbo inspekcijų veiklos tobulinimo srityse.

Būtinumas tinkamai reaguoti į šiuos iššūkius lemia darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo Europos Sąjungoje perspektyvias kryptis ir prioritetus.

Darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe priemonių bei darbo inspekcijų veiklos unifikacija didėjančios įvairovės Europos Sąjungoje sąlygomis: prieštaringos tendencijos ir liberalizavimo poreikiai

Siekiai įtvirtinti unifikacijos prioritetus didėjančios įvairovės Europos Sąjungoje sąlygomis atspindi būtinumą adekvačiai atsižvelgti į dvejų tipų aplinkybes:

- ◆ *integraciniai procesai ir bendros socialinės ir ekonominės erdvės kūrimas bei tolesnė plėtra Europos Sąjungoje* nulemia poreikius *vis labiau unifikuoti* įvairias socialinio ir ekonominio gyvenimo sistemas, taip pat ir darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe sistemą ir darbo inspekcijų sistemą; *unifikacijos* siekiai orientuoti į atitinkamos veiklos modelių, standartų ir stereotipų supanašėjimą ir netgi į suvienodinimą visoje Europos Sąjungos erdvėje;
- ◆ Europos Sąjungoje vis labiau išryškėja įvairūs *diferenciacijos procesai*, pasižymintys didele ir *įvairove*; didėjanti diferenciacija pasireiškia daugeliu skirtingų formų ir atspindi vis daugiau įvairių skirtumų tarp kultūrų, tarp skirtingų socialinių grupių ir sluoksnių, tarp skirtingų šalių ir tarp įvairių regionų, tarp skirtingų socialinio gyvenimo sričių, tarp ekonomikos sektorių ar verslo šakų.

Kompleksinis šių aplinkybių suvokimas ir įvertinimas leidžia išryškinti naują ir gana svarbų darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemos raidos bei darbo inspekcijų veiklos tobulinimo Europos Sąjungoje prioritetą – *unifikacijos procesai turi būti adekvatūs vis didesnei įvairovei ir diferenciacijai įvairiose socialinio ir ekonominio gyvenimo srityse bei tarp įvairių šalių ir regionų*; darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe priemonėmis bei darbo inspekcijų veiklos tobulinimu turi būti gebama tiek įgyvendinti *unifikacijos siekius*, išreiškiančius socialinės ir ekonominės erdvės Europos Sąjungoje *bendrumo nuostatas*, tiek adekvačiai atsižvelgti į realią įvairovę bei diferenciacijos apraiškas Europos Sąjungos socialinėje ir ekonominėje erdvėje. Tai reiškia, kad ateityje gali tekti labai rimtai svarstyti klausimus dėl vis labiau *diferencijuotų požiūrių* į darbų saugą, sveikatos apsaugą darbe bei į darbo inspekcijų veiklą atsižvelgiant tiek į situacijų įvairiose šalyse ar regionuose įvairovę, tiek į skirtingų socialinių grupių ir sluoksnių gyvenime bei veikloje pasireiškiančius kultūrų ir mentalitetų skirtumus, tiek į skirtingų verslo, gamybos, paslaugų bei kitos veiklos sričių specifiką.

Reaguojant į minėtas aplinkybes būtina ieškoti *naujų liberalizavimo galimybių* plėtojant darbų saugą ir sveikatos apsaugą darbe: unifikacijai visos Europos Sąjungos mastu skirtos priemonės turi būti lanksčios, kad jų įgyvendinimas ne tik leistų įtvirtinti bendrąsias unifikuotas nuostatas, bet ir kad šiomis priemonėmis būtų gebama adekvačiai atsižvelgti į *įvairius ypatumus* skirtingose šalyse ir regionuose bei skirtingose socialinio ir ekonominio gyvenimo srityse.

Rizikos ir neapibrėžtumai plėtojant darbų saugą, sveikatos apsaugą darbe bei darbo inspekcijų veiklą: mokslo ir technologijų pažangos ir globalizacijos iššūkiai bei krizių prevencija

Tarp naujausių iššūkių, pasireiškiančių įvairiose darbų saugos, sveikatos apsaugos bei darbo inspekcijų veiklos srityse, ypač reikšmingi tie iššūkiai, kuriuos lemia *sparti mokslo ir technologijų pažanga* bei poreikiai ypatingą dėmesį skirti įvairaus pobūdžio *krizių prevencijai*. Šio tipo iššūkių esmė ta, kad įvairiose darbų saugos bei sveikatos apsaugos srityse dabartiniu metu išryškėja *žmonėms kylančios naujos grėsmės ir rizikos* bei atsiranda *situacijai darbų saugos ir sveikatos apsaugos srityje būdingi nauji neapibrėžtumai*, kuriuos lemia kelios aplinkybės:

- ◆ mokslo ir technologijų pažangos bei jos spartėjimo sąlygomis, ypač kai atsiranda *nauji aukštųjų technologijų sektoriai*, kai sukuriami ir vartojami *iš esmės naujo tipo produktai ir technologijos*, kai *radikaliai kinta žmogaus darbo pobūdis* ir *keičiasi tradicinė samprata* ir apie žmogaus darbą, ir apie įvairius verslus bei viešuosius sektorius, *neišvengiamai keičiasi žmogui, jo saugai ir sveikatai kylančios grėsmės ir rizikos*, taip pat šių grėsmių ir rizikų *turinys ir struktūra*: mokslo ir technologijų pažangos sąlygomis daugelis „tradicinių“ grėsmių ir rizikų išnyksta ar praranda ankstesnę prasmę bei reikšmingumą, bet kartu atsiranda ar gali atsirasti ir *naujų grėsmių ir rizikų*, kurių apraiškos gana dažnai yra arba gali būti neidentifikuotos, neištirtos ir netgi nesuvoktos;
- ◆ tiek mokslo ir technologijų pažanga, tiek globalizacijos procesų kontekste neišvengiamai vykstantys gyvenimo būdo, darbinės veiklos, socialinės elgsenos, žmonių interesų bei prioritetų pokyčiai lemia tai, kad žmonių sąmonėje ir visuomenės gyvenime atsiranda *visiškai naujų lūkesčių*, taip pat ir lūkesčių dėl pokyčių įvairiose darbų saugos ir sveikatos apsaugos srityse: pačios visuomenės *nepasirengimas* deramai reaguoti į naujus lūkesčius bei juos tenkinti gali sukelti didėjančią darbų saugos ir sveikatos apsaugos *neadekvatumą naujai besiklostantiems poreikiams*, o tai gali būti suvokiama kaip *naujų grėsmių ir rizikų apraiška*;
- ◆ mokslo ir technologijų pažanga bei intensyvėjanti globalizacija sudaro prielaidas atsirasti *įvairių krizių apraiškoms*, todėl darbų saugoje ir sveikatos apsaugoje neišvengiamai atsiranda poreikiai vykdyti ir aktyvinti *dvejopą prevenciją*: pirma, darbų saugos ir sveikatos apsaugos kryptingo tobulinimo priemonėmis vykdyti ir aktyvinti *prevenciją*, skirtą *krizėms* įvairiose socialinio ir ekonominio gyvenimo srityse; antra, kryptingomis priemonėmis vykdyti ir aktyvinti *prevenciją*, skirtą galimoms krizėms ar krizių poveikiams *darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe bei darbo inspekcijų veikloje*.

Minėtosios aplinkybės itin svarbios visais tais atvejais, kai tenka *naujai suvokti* darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir bei darbo inspekcijų veiklos tobulinimo problemas atsižvelgiant į daugybę *naujų reiškinų*, charakteringų šiuolaikinės visuomenės gyvenimui:

- ◆ kūrybinio darbo ir intelektualinės veiklos dinamika ir reikšmingumo didėjimas;
- ◆ suvokimo apie žmogaus darbo ir poilsio laiką kaita, pasireiškianti tuo, kad žmonių sąmonėje vis labiau ir vis dažniau „išsitrina“ griežtas supratimas apie darbo ir poilsio laiko ribas bei apie darbo ir poilsio ribas;
- ◆ suvokimo apie darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe problemų spektrą ir įvairovę kaita, pasireiškianti tuo, kad neišvengiamai daugėja atvejų ir situacijų, kai darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe problemų neįmanoma griežtai identifikuoti ir jas atskirti nuo gerokai bendresnių socialinio ir ekonominio gyvenimo problemų;
- ◆ tinklaveikos, virtualizacijos, nuotolinės veiklos masto ir augimo tempų spartėjimas;
- ◆ darbinės veiklos formų įvairovės didėjimas, taip pat kai daugėja atvejų ir situacijų, kuriomis neįmanoma įgyvendinti tradicinių ir stereotipinių požiūrių į darbinės veiklos formalizavimą bei reglamentavimą;
- ◆ pokyčių įvairiose socialinio ir ekonominio gyvenimo, kultūros, mokslo ir technologijų pažangos srityse neapibrėžtumo didėjimas;
- ◆ globalizacijos procesų vyravimas veikiant pokyčius visose šiuolaikinės visuomenės gyvenimo srityse.

Nurodytosios aplinkybės ir reiškiniai leidžia suvokti darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe bei darbo inspekcijų veiklos tobulinimo poreikių, galimybių ir perspektyvų sudėtingumą.

Darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimas ribotų išteklių sąlygomis: diferencijuotas požiūris

Darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimas pagal šiuolaikinius iššūkius reikalauja *daugybės stambaus masto priemonių*, kurioms parengti ir įgyvendinti daugelyje Europos Sąjungos šalių šiuo metu *akivaizdžiai stokojama finansinių ir kitų išteklių*. Dėl šios priežasties įvairiose darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe bei darbo inspekcijų veiklos tobulinimo srityse Europos Sąjungoje turėtų būti taikomi *diferencijuoti požiūriai* tiek į situacijos vertinimą, tiek į prioritetinio dėmesio reikalaujančias problemas, tiek į svarbiausius uždavinius, spręstinus artimiausiu metu.

Diferencijuoto požiūrio esmė ta, kad, vertinant dabartinę situaciją atskirose šalyse darbų saugos,

sveikatos apsaugos darbe bei darbo inspekcijų veiklos srityse, turi būti atsižvelgiama į tokias aplinkybes, kaip:

- ◆ socialinė šalies visuomenės struktūra, skirtinga kultūra, mentaliteto ir išsilavinimo įvairovė pasižyminčių socialinių grupių ir sluoksnių vaidmuo, demografinė situacija, gyvenimo būdo ir profesinės veiklos ypatumai;
- ◆ šalies ekonomikos struktūra, modernių ekonomikos sektorių išsivystymo lygis, ekonominės gerovės lygis, viešosios ekonomikos ir verslo potencialas;
- ◆ situacija darbo rinkoje, darbo vietų struktūra, situacija darbo apmokėjimo ir socialinių garantijų srityje, profesinė ir kvalifikacinė darbo jėgos potencialo struktūra;
- ◆ emigracijos ir imigracijos procesai, jų poveikis situacijai darbo rinkoje;
- ◆ bendra situacija darbų saugos ir sveikatos apsaugos srityje, ypač socialinės ir ekonominės padėties šalyje kontekste;
- ◆ situacija tobulinant darbo inspekcijų veiklą šalyje, šios veiklos rezultatų adekvatumas Europos Sąjungoje įgyvendinamoms nuostatomis;
- ◆ darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo poreikiai ir galimybės Europos Sąjungoje vykdomos sanglaudos ir struktūrinės paramos politikos prioritetų kontekste.

Remiantis *diferencijuotu požiūriu* gali būti pagrįstai nustatomi ir įgyvendinami *prioritetai*, išreiškiantys siekius:

- ◆ darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo priemonėmis *kryptingai gerinti bendrą socialinę ir ekonominę situaciją šalyje*;
- ◆ *modernizuoti darbų saugą ir sveikatos apsaugą darbe* pagal nuostatas, įgyvendinamas visoje Europos Sąjungos erdvėje.

Rytų partnerystė ir Europos Sąjungoje sukauptos pažangios patirties įvairiose darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos srityse sklaida

Vienas itin svarbių Europos Sąjungoje šiuo metu vykdomos politikos prioritetų – Rytų partnerystės aktyvinimas.

Akivaizdu, kad Rytų partnerystė gali būti plėtojama įvairiomis kryptimis, skleidžiant Europos Sąjungoje

sukauptą pažangią patirtį, apimančią įvairias darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo sritis.

Europos Sąjungoje sukauptos pažangios patirties įvairiose darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo srityse sklaida Rytų partnerystės aktyvinimo kontekste yra prasminga keliais požiūriais:

- ◆ skleidžiamos pažangios idėjos, orientuotos į humanistinių bei socialinės atsakomybės nuostatų įgyvendinimą, sudarant prielaidas plėtoti glaudesnius tarptautinius ryšius ir bendradarbiavimą įvairiose socialinio ir ekonominio gyvenimo, kultūros bei mokslo ir technologijų pažangos srityse;
- ◆ sudaromos papildomos prielaidos tiek darbo jėgos išteklius iš Rytų aktyviau įtraukti į Europos Sąjungos šalyse vykdomą ekonominę veiklą, tiek suaktyvinti Europos Sąjungos šalis atstovaujančių verslo subjektų veiklą Rytuose.

Europos Sąjungoje sukauptos pažangios patirties įvairiose darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo srityse sklaidos funkcijas Rytų partnerystės aktyvinimo kontekste galėtų itin sėkmingai vykdyti įvairios Lietuvos institucijos, ypač Valstybinė darbo inspekcija, taip pat Vilniaus Gedimino technikos universitetas.

Lietuvoje yra sukaupta unikali patirtis per istoriškai išskirtinai trumpą laiką perimant pažangią Vakarų patirtį, taip pat darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe srityje. Apibendrinus šią patirtį atitinkamų mokslinių tyrimų pavidalu ir ją pritaikius Rytų partnerystės aktyvinimo poreikiams, Lietuvoje būtų galima sėkmingai įgyvendinti į ilgalaikę perspektyvą orientuotas priemones, skirtas Rytų partnerystei, taip pat įvairiose darbų saugos ir sveikatos apsaugos srityse. Tokių priemonių įgyvendinimas būtų svarbus žingsnis tiek plėtojant Europos Sąjungos bendradarbiavimą su įvairiomis šalimis Rytuose, tiek sudarant papildomų galimybių aktyvinant modernizacijos procesus tiesiogiai Europos Sąjungoje.

Rytų partnerystės kontekste Lietuva galėtų būti traktuojama kaip savotiškai pavyzdinis ir eksperimentinis Europos Sąjungos regionas, kuriame sukaupia didžiulę unikali patirtis radikaliai modernizuojant darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemą, tobulinant darbo inspekcijas ir jų veiklą, skleidžiant atitinkamą pažangų patyrimą: pavyzdinio ir eksperimentinio regiono statusas galėtų būti itin naudingas tiek

plėtojant įvairialypę pažangą darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe srityje Lietuvoje, tiek skleidžiant kitose Rytų Europos šalyse atitinkamą Lietuvoje sukauptą patyrimą.

Darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo problemų suvokimas ir sprendimas bendrame darnios plėtos, žmogaus ir gamtos saugos siekių bei humanistinių ir ekologiškumo orientacijų kontekste

Darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo problemos ir gali, ir turi būti suvokiamos, svarstomos, nagrinėjamos bei sprendžiamos gerokai bendresniame darnios plėtos, žmogaus ir gamtos saugos siekių bei humanistinių ir ekologiškumo orientacijų kontekste. Tokio bendresnio konteksto suvokimas yra labai svarbi prielaida, kad pačios darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo problemos būtų realiai sprendžiamos atsižvelgiant į sistemiškumo ir kompleksškumo reikalavimus.

Tokio teiginio pagrįstumą rodo tai, kad prioritetas šiuolaikinei visuomenei ir jos gyvenimui kylantis iššūkis – *darnios plėtos, tvarumo ir gyvenimo sąlygų kokybės gerinimo idėjų ir siekių* įgyvendinimas, gebėjimas adekvačiai reaguoti į naujus poreikius bei reikalavimus, ypač atsižvelgiant į būtinumą suvokti ir tinkamai spręsti aktualias *žmogaus ir gamtos saugos* problemas.

Darnios plėtos, žmogaus ir gamtos saugos problemų sprendimo poreikius bei galimybes lemia daugybė įvairialypių veiksnių. Iš jų itin reikšmingais laikytini veiksniai, atspindintys tiek šiuolaikinės *globalizacijos ir internacionalizavimo procesų* nulemiamas aplinkybes bei *globalizacijos ir internacionalizavimo procesų įtaką* visoms visuomenės gyvenimo sritims, tiek vadinamuosius *globalius pokyčius*, charakterizuojančius globaliai vykstančias ir pačios visuomenės, ir jos gyvenimo aplinkos permainas. Beje, *globalūs pokyčiai* vertintini kaip išskirtinai svarbus darnios plėtos, žmogaus ir gamtos saugos problemų sprendimo poreikius bei prioritetus lemiantis veiksnys, todėl darnios plėtos, žmogaus ir gamtos saugos tematikai skirti moksliniai tyrimai yra neatskiriamai sietini kaip tik su globalių pokyčių nagrinėjimu. Akivaizdu, kad darnios plėtos, žmogaus ir gamtos saugos reiškinį mokslinis pažinimas, gebėjimai adekvačiai atskleisti darnios plėtos bei žmogaus ir gamtos saugos nuostatų įgyvendinimo dėsningumus, darniai plėtrai bei žmogaus ir gamtos saugai būdingus priešasties ir

pasekmės ryšius, pagrįstai suvokti ir kryptingai spęsti darnios plėtos ir jos aktyvinimo problemas reikalauja kompleksiskai tirti globaliose erdvėse vykstančius pokyčius ir vertinti jų pasekmes įvairioms šiuolaikinės visuomenės gyvenimo sritims.

Pabrėžtina, kad šiuolaikinėje darniai plėtrai, žmogaus ir gamtos saugai skirtų mokslinių tyrimų praktikoje gana dažnai stokojama *kompleksinio požiūrio* į globalių pokyčių apraiškas, trajektorijas bei poveikį situacijai įvairiose visuomenės gyvenimo bei veiklos srityse: globaliu mastu pasireiškiantys pokyčiai gana dažnai tėra suvokiami gana fragmentiškai, teišryškinant tik tam tikras socialinio, ekonominio, ekologinio, technologinio ar kitaip apibūdintino pobūdžio aplinkybes bei apraiškas, jie nėra suvokiami kaip tam tikra visuma, besąlygiškai apimanti visas visuomenės gyvenimo ir veiklos sritis ir smarkiai veikianti visus socialinės, ekonominės, politinės raidos, kultūros, mokslo ir technologijų pažangos, aplinkosaugos ir gamtonaudos procesus tiek bet kurioje šalyje ar regione, tiek ir tarptautiniu bei globaliu mastu.

Darnios plėtos procesų bei žmogaus ir gamtos saugos problemų nagrinėjimas atsižvelgiant į įvairias *globalių pokyčių ir internacionalizavimo procesų* lemiamas aplinkybes ir siekiant *kompleksinio* šių aplinkybių vertinimo suvoktinas kaip *svarbi ir perspektyvi mokslinių tyrimų sritis*. Beje, atsižvelgiant į tai, kad bendraja prasme globalūs pokyčiai vadintini *globaliomis transformacijomis*, šią mokslinių tyrimų sritį galima vadinti *darniai plėtrai bei žmogaus ir gamtos saugai globalių transformacijų ir internacionalizavimo procesų sąlygomis* skirtais tyrimais.

Darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo problemų suvokimo, svarstymų, nagrinėjimo ir sprendimo susiejimą su *gerokai bendresniu darnios plėtos, žmogaus ir gamtos saugos siekių bei humanistinių ir ekologiškumo orientacijų kontekstu* nulemia šiuolaikinė visuomenė, ir jos gyvenimas yra daugialypis, pasireiškianti daugybe problemų, labai sudėtingų ir prieštaringų raidos tendencijų, itin skirtingų tolesnės plėtos galimybių bei alternatyvų. Tai reiškia, kad šiuolaikinės visuomenės modernizavimo bei gyvenimo sąlygų kaitos kryptys ir perspektyvos negali būti apibūdinamos ar apibrėžiamos vienareikšmiškai ir kad požiūriai bei įžvalgos dėl ateityje pasireiškiančių pokyčių, naujų pažangos apraiškų bei reiškinių gali pasižymėti ir didele įvairove, ir įvairiai suvokiamu bei suprantamu daugiareikšmiškumu (Melnikas 2002–2011).

Nepaisant to, kad įžvalgos dėl šiuolaikinės visuomenės raidos ir plėtos perspektyvų negali nebūti nevienareikšmiškos ir išskirtinai daugialypės, galima teigti, jog tam tikri *bendrieji požiūriai* į visuomenės ateitį bei į svarbiausias perspektyvoje pasireiškiančias ar galinčias pasireikšti problemas bei raidos tendencijas yra *universalūs*. Visais tais atvejais, kai tenka *numatyti ir pagrįsti šiuolaikinės visuomenės modernizavimo prioritetus*, tikslinga remtis būtent *universaliais* pasižyminčiais *bendraisiais požiūriais* į šiuolaikinę visuomenę, į jos raidos perspektyvas bei tendencijas, į svarbiausias tiek dabarties, tiek ateities problemas.

Tokie *universalūs požiūriai* orientuoti į *darnios plėtos, žmogaus ir gamtos saugos* nuostatų ir siekių iškelimą bei įgyvendinimą.

Svarbiausius šiuolaikinės visuomenės modernizavimo prioritetus, jų pasirinkimo bei pagrindimo galimybes lemia *kelios esminės aplinkybės*, atspindinčios šiuolaikinėmis sąlygomis pasireiškiančius *išskirtinius svarbos reiškinius*. Tokiais reiškiniais laikytini:

- ♦ globalizacijos ir daugialypiai internacionalizavimo procesai bei jų lemiami nauji socialinės, ekonominės, politinės raidos, kultūros, mokslo ir technologijų pažangos, gamtos saugos ir aplinkos pokyčių, taip pat pokyčių įvairiose saugumo srityse reiškiniai;
- ♦ naujo tipo visuomenės ir naujo tipo ekonomikos kūrimosi reiškiniai, kurie paprastai suvokiami kaip žinių visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimosi reiškiniai;
- ♦ naujo tipo civilizacijų kūrimosi reiškiniai, taip pat naujo tipo europinės civilizacijos kūrimasis Europos Sąjungos raidos ir plėtos procesų pagrindu.

Globalizacijos ir daugialypiai internacionalizavimo procesai bei jų formuojami nauji socialinės, ekonominės, politinės raidos, kultūros, mokslo ir technologijų pažangos, gamtos saugos, aplinkos pokyčių, taip pat pokyčių įvairiose saugumo srityse reiškiniai laikytini išskirtinai svarbiais, nes būtent šie reiškiniai atspindi *naujo globalaus bei naujas tarptautiškumo aplinkybes išreiškiančio ir tolesnę visuomenės raidą bei visuomenės gyvenimo pokyčius nulemiančio konteksto* susidarymą. Esminiai tokio *globalaus ir tarptautiškumo aplinkybes išreiškiančio konteksto* požymiai yra šie:

- ♦ tiek *globaliuoju*, tiek įvairiai apibūdinamu *tarptautiniu mastu* vyksta *bendrujų kultūros, ekonominių, socialinių, informacinių bei kitaip apibrėžiamų erdvių susiklostymo procesai*: visuomenės

gyvenimo, jos veiklos bei raidos ir plėtros praktikoje pamažu įsivyrąja *identiški modeliai, standartai, veiklos ir pokyčių stereotipai*, įgaunantys tam tikrų *universalijų* modelių, standartų, taip pat veiklos, pokyčių ir tendencijų bei apraiškų prasmę, todėl galima teigti, kad visuomenės gyvenimas, veikla bei raidos ir plėtros praktika *viso pasaulio mastu* vis labiau *supanašėja* (akivaizdu, kad šiuolaikinės visuomenės raida pasižymi tuo, jog viso pasaulio mastu vis labiau sklinda *identiškos* vertybės, *identiški* suvokimai, stereotipai, *identiški* technologiniai, vadybiniai ir kitokie sprendimai, išreiškiantys *supanašėjimo procesų universalizaciją* bei intensyvėjantį šių procesų *evoliucionavimą globaliuoju bei tarptautiniu mastu*);

- ♦ įvairiausių pokyčius visuomenėje ir jos gyvenime vis labiau ir vis didėjančiu mastu nulemia *tarptautinės ar globalios kilmės veiksniai*; situaciją beveik visuose visuomenės gyvenimo sektoriuose (visų pirma tokiuose ekonomikos sektoriuose, kaip finansų, bankininkystės, taip pat energetikos, transporto, daugumoje pramonės ir paslaugų sektorių) nulemia būtent *tarptautinės ar globalios kilmės veiksniai*, konkurencija beveik visose socialinio ekonominio gyvenimo srityse pasireiškia kaip *tarptautinė konkurencija*, svarbiausieji beveik visose šalyse veikiantys verslo, kultūros, mokslo bei kitoje veikloje dalyvaujantys subjektai veikia kaip *tarptautiniai subjektai*;
- ♦ esminiai politinės, socialinės, ekonominės raidos, ypač mokslo ir technologijų pažangos procesai, lemiantys šiuolaikinius pokyčius visuomenėje ir jos gyvenime, savo prigimtimi yra *tarptautiniai*, todėl jų raiška bei trajektorijos turi būti suvokiamos ir vertinamos atsižvelgiant į *tarptautinį ir globalų kontekstą*;
- ♦ šiuolaikinėmis mokslo ir technologijų pažangos sąlygomis atsiranda *daug naujų technologijų ryšių bei transporto srityje*, lemiančių iš esmės bet kurios šiuolaikinei visuomenei būdingos veiklos *internacionalizavimo spartėjimą*: ypač pažymėtina *informacinių ir telekomunikacinių technologijų, šiuolaikinių logistikos technologijų plėtra* kaip išskirtinai svarbus visuomenės gyvenimo, visų pirma ekonominio gyvenimo, taip pat kultūros, sveikatos apsaugos, gamtos saugos, kitų sektorių raidos *internacionalizavimo veiksnys*.

Globalizacijos ir daugialypiai internacionalizavimo procesai bei jų sukeliama nauji socialinės, ekonominės, politinės raidos, kultūros, mokslo ir technologijų pažangos, gamtos saugos, aplinkos

pokyčių, kitose srityse pasireiškiantys reiškiniai laikytini išskirtinai svarbiais dar ir dėl to, kad jie tiesiogiai veikia *žmogaus ir gamtos saugą*. Globalizacijos ir internacionalizavimo procesų sąlygomis išryškėja *naujos sprendimų reikalaujančios problemos* įvairiose žmogaus ir gamtos saugos srityse, atsiranda *naujas suvokimas apie pačią žmogaus ir gamtos saugą*.

Globalaus ir tarptautiškumo aplinkybes išreiškiančio konteksto esmės bei svarbos suvokimas leidžia apibrėžti atitinkamus visuomenės modernizavimo prioritetus, kuriais būtų atspindimas polinkis kryptingai ir efektyviai reaguoti į globalizacijos bei internacionalizavimo procesų nulemiamus iššūkius, darnios plėtros, žmogaus ir gamtos saugos srityse (Altvater, Mahnkopf 1996; Harrison 2010; Held, McGrew, Goldblatt, Perraton 2002; Huntington 2011; Rosenzweig 2001; Steger 2008). Iš tokių prioritetų ypač pažymėtini tie prioritetai, kurie atspindi *poreikius reaguoti į globalizacijos sąlygojamus naujus iššūkius mokslo ir technologijų pažangos srityje, naujus iššūkius saugumui, ekonomikos stabilumui*, taip pat atspindi poreikius plėtoti įvairių ekonominių krizių, ekonomikos nuosmukių, ekonominių konfliktų, sąžiningos konkurencijos stokos ar sąžiningos konkurencijos imitavimo prevenciją. Globalaus ir tarptautiškumo aplinkybes išreiškiančio konteksto sąlygomis labai reikšmingais laikytini ir tie modernizavimo prioritetai, kurie atspindi poreikius aktyvinti ekonomikos augimą, didinti produktyvumą, darbo našumą bei ekonominės veiklos efektyvumą, kelti ekonominę gerovę ir ekonominėmis priemonėmis realiai spręsti daugialypes socialines, ekologines, ekonomines, technologines, saugumo ir kitas problemas.

Naujo tipo visuomenės ir naujo tipo ekonomikos kūrimosi reiškiniai, paprastai suvokiami kaip *žinių visuomenės kūrimasis*, laikytini išskirtinai svarbiais reiškiniais, nes:

- ♦ žinių visuomenės kūrimasis atspindi pačios visuomenės *transformavimąsi į kokybiškai naują būvį*, nes visuomenės gyvenime įsivyrąja *naujos prioritetinės vertybės, išreiškiančios polinkio į naujų žinių kūrimo, sklaidos, naudojimo ir tolesnio atnaujinimo dominavimą*: visuomenėje įsivyrąja suvokimas, kad esminis tolesnės pažangos veiksnys yra *pačios visuomenės gebėjimas inicijuoti, kurti, skleisti ir visose gyvenimo srityse įgyvendinti naujų žinių siekius bei tokių siekių įtvirtinimo vertybes*, o tai reiškia, kad žinių visuomenė kaip naujo tipo visuomenė yra orientuota į *iš esmės naujas vertybes*,

kurios lemia *esminius pokyčius visoje gyvenimo būdo sistemoje* (galima teigti, kad *masinis iš esmės naujų vertybių pasklidimas ir įtvirtinimas*, smarkiai veikiantys situaciją šiuolaikiniame pasaulyje ir visose gyvenimo srityse, yra pagrindinis argumentas suvokti žinių visuomenės kaip naujo tipo visuomenės kūrimosi procesų svarbą ir reikšmingumą, siekiant išryškinti visuomenės modernizavimo prioritetus);

- ◆ žinių visuomenės kūrimasis, kaip išskirtinai sudėtingas kompleksinis procesas, apima ir *žinių ekonomikos kūrimąsi*, suvokiant, kad žinių ekonomika – tokia, kurios augimo galimybes ir perspektyvas *prioritetiškai nulemia visuomenės gebėjimai inicijuoti, kurti, skleisti, panaudoti ir nuolat atnaujinti naujas žinias*: žinių visuomenės kūrimosi sąlygomis atsirandant ir plėtojantis žinių ekonomikai neišvengiamai padidėja *naujų žinių kūrimo, sklaidos, panaudojimo ir atnaujinimo potencialo reikšmingumas*, o tokio potencialo sukūrimas ir plėtra pradedami suvokti kaip *esminis tolesnio ekonomikos augimo veiksnys*;
- ◆ išskirtinis visuomenės raidai būdingas požymis, pasireiškiantis žinių visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimosi sąlygomis, yra *spartėjanti mokslo ir technologijų pažanga bei aktyvėjantys inovacijų procesai*: būtent mokslo ir technologijų pažanga ir aktyvėjančios inovacijos, apimančios visas gyvenimo sritis, atspindi esminius žinių visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimo bei plėtros ypatumus.

Žinių visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimo bei kūrimosi aplinkybių esmės ir reikšmingumo suvokimas yra itin svarbi prielaida pagrįstai išryškinti atitinkamus *šiuolaikinės visuomenės modernizavimo prioritetus*, ypatingą dėmesį teikiant tiems prioritetams, kurie atspindi:

- ◆ šiuolaikinius poreikius skleisti žinių visuomenei būdingas kūrybiškumo, inovatyvumo, naujų žinių inicijavimo, kūrimo, sklaidos ir panaudojimo vertybes, aktyvinant *naujų gyvenimo būdo normų ir standartų pasklidimą* ir skatinant *esminius kokybinius pokyčius* visose gyvenimo srityse;
- ◆ šiuolaikinius žinių ekonomikos kūrimo ir tolesnės plėtros poreikius, poreikius iš esmės keisti *ekonominės veiklos struktūrą bei ekonomineje veikloje įgyvendinamas technologijas ir organizacines formas*, siekti vis spartėjančio ekonomikos augimo naujų žinių kūrimo, sklaidos ir plataus panaudojimo priemonėmis;

- ◆ poreikius kryptingai skatinti mokslo ir technologijų pažangą bei aktyvinti inovacijas visose visuomenės gyvenimo srityse, ypač ekonominiame gyvenime;
- ◆ poreikius kryptingai reaguoti į naujai išryškėjančias socialines, ekonomines, ekologines, saugumo ir kitas problemas, kurios kyla ar gali kilti spartėjančios mokslo ir technologijų pažangos bei aktyvėjančių inovacijų sąlygomis: kuriantis žinių visuomenei bei žinių ekonomikai ir spartėjant mokslo ir technologijų pažangai neišvengiamai atsiranda *kokybiškai naujos grėsmės*, į kurias reaguojant būtina parengti ir įgyvendinti adekvačias modernizavimo priemones.

Akivaizdu, kad *esminis prioritetas*, išreiškiantis *žinių visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimo bei kūrimosi logiką*, kaip tik ir yra *darni plėtra, žmogaus ir gamtos sauga*: kryptinga orientacija būtent į šį prioritetą nulemia atitinkamus poreikius adekvačiai reaguoti į *žinių visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimo bei kūrimosi sąlygomis kylančias ar naujai suvokiamas bei suvoktinas darnios plėtros, žmogaus ir gamtos saugos problemas*.

Visi minėtieji poreikiai, kylantys žinių visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimosi sąlygomis, atspindi tik svarbiausias problemines sritis, charakteringas šiuolaikinei visuomenei, jos gyvenimui ir jos modernizavimui. Minėtųjų poreikių tenkinimo dėlei turi būti kryptingai identifikuojamos ir sprendžiamos atitinkamos problemos įvairiose srityse, suvokiant, kad siekiai išspręsti šias problemas kaip tik ir atspindi atitinkamus visuomenės modernizavimo prioritetus.

Naujo tipo civilizacijų kūrimosi reiškiniai, naujo tipo europinės civilizacijos kūrimasis Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesų pagrindu, laikytini išskirtinai svarbiais reiškiniais dėl to, kad:

- ◆ stambių pasaulio regionų mastu besikuriančios naujo tipo civilizacinės sistemos (europinės civilizacijos sistema, besikurianti Europos Sąjungos raidos ir plėtros pagrindu), vis labiau veikia situaciją pasaulyje ir tampa iš esmės reikšmingiausiais šiuolaikinių pasaulio ekonomikos, įvairių tarptautinio saugumo sistemų, politinės, socialinės, ekonominės raidos, mokslo ir technologijų pažangos ekologinės sistemų elementais: akivaizdu, kad bendrą situaciją pasaulyje šiuolaikinėmis sąlygomis itin smarkiai veikia daugelis veiksnių, atspindinčių naujo tipo civilizacijų kūrimąsi, todėl įvairios šiuos veiks-

nus charakterizuojančios aplinkybės suvoktinės kaip reikalaujančios prioritetinio dėmesio;

- ◆ besiplečianti ir įvairiais požiūriais itin aktyviai evoliucionuojanti Europos Sąjungos sistema šiuo metu yra virtusi ypač reikšminga tiek kaip pasaulio ekonomikos dalis tiek ir kaip globaliu bei stambiu tarptautiniu mastu kylančių problemų sprendimo dalyvė: tai reiškia, kad Europos Sąjungos bei jos raidos ir plėtros problematika vertintina kaip išskirtinai reikšminga išryškinant bei pagrindžiant šiuolaikinės visuomenės modernizavimo prioritetus.

Naujo tipo civilizacijų kūrimosi reiškiniai, naujo tipo europinės civilizacijos kūrimasis Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesų pagrindu sukelia poreikius atsižvelgti į tuos šiuolaikinės visuomenės modernizavimo prioritetus, kurie atspindi bendrų ekonominių, socialinių, kultūros, informacinių bei saugumo erdvių kūrimąsi, skirtingų valstybių vykdomos politikos tarpusavio derinimą, raidos ir pažangos įvairiose srityse internacionalizavimo procesų valdymą, bendrojo potencialo ir visos ekonominės sistemos konkurencingumo stiprinimą, taip pat orientacijas į esminių socialinių, ekonominių, ekologinių, technologinių ir kitų problemų visos sistemos mastu sprendimą.

Kaip visuomenės gyvenimą bei jos raidą ir pažangą charakterizuojanti *išskirtinai svarbi aplinkybė* yra pažymėtina *naujų darnios plėtros, žmogaus ir gamtos saugos poreikių raiška*: ši aplinkybė yra itin svarbi, juolab kad ji atspindi tiek *naujų sampratų apie darnią plėtrą bei apie darnios plėtros svarbą* atsiradimą ir pasklidimą, tiek vis labiau išryškėjančią *darnios plėtros, žmogaus ir gamtos saugos stoką* bei tokios stokos sąlygojamas *naujas grėsmes ir pavojus*.

Naujų darnios plėtros, žmogaus ir gamtos saugos poreikių raiškos esmė ta, jog šiuolaikinėmis globalizacijos, visuomenės gyvenimui būdingų internacionalizavimo procesų, žinių visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimosi ir plėtros sąlygomis, taip pat naujų civilizacijų raidos, Europos Sąjungos raidos ir plėtros sąlygomis vis dažniau ir vis didesniu mastu išryškėja įvairiai pasireiškiančios ir vis sudėtingiau sprendžiamos *netolygios raidos, įvairių disproporcijų ir disbalanso problemos*, kurios gali būti suvokiamos kaip *darnios plėtros bei darnios plėtros stokos problemos*. Jos pasižymi didžiule raiškos formų ir atvejų įvairove, jos atspindi:

- ◆ *skirtingos kilmės* politinių, socialinių, ekonominių, technologinių pokyčių, taip pat kultūros, gamtos saugos bei gamtosaugos pokyčių, skirtingų

visuomenės gyvenimo sričių pokyčių netolygumą ir tarpusavio nesuderinamumą;

- ◆ socialinės, ekonominės, politinės raidos, pokyčių kultūroje, mokslo ir technologijų pažangos *skirtinguose pasaulio regionuose, šalyse, atskirų šalių regionuose*, taip pat *skirtinguose veiklos sektoriuose netolygumą ir tarpusavio disproporcijas*;
- ◆ *didėjančią diferenciaciją*, išryškėjančią įvairių socialinių sluoksnių ir visuomenės grupių gyvenime tiek globaliu bei tarptautiniu mastu, tiek atskirų regionų, bendruomenių ar netgi organizacijų mastu;
- ◆ *didėjančią prieštaringų raidos ir plėtros tendencijų įvairovę*, tiek skirtingu mastu, tiek skirtingomis formomis pasireiškiančią visose gyvenimo srityse.

Tiek darnios plėtros, žmogaus ir gamtos saugos stoka, tiek naujų poreikių darniai plėtrai, žmogaus ir gamtos saugai atsiradimas tuo pačiu formuoja suvokimą, kad darnios plėtros, žmogaus ir gamtos saugos problemoms identifikuoti bei spręsti turi būti teikiamas adekvatus dėmesys: laiku atliktas ir pagrįstas darnios plėtros, žmogaus ir gamtos saugos problemų identifikavimas bei tinkamas jų sprendimas yra esminė prielaida plėtojant įvairių grėsmių, pavojų, krizių ir konfliktų prevenciją bei šalinant ar bent mažinant neigiamus tokių grėsmių, pavojų, krizių ir konfliktų padarinius.

Ypač pabrėžtina, kad *darnios plėtros, žmogaus ir gamtos saugos stoka ir naujų poreikių darniai plėtrai atsiradimas* išryškėja reiškiantis tiek įvairioms globalizacijos ir daugialypių internacionalizavimo procesų, tiek žinių visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimosi, tiek naujo tipo civilizacijų kūrimosi bei Europos Sąjungos raidos ir plėtros sąlygojamoms aplinkybėms: *darnios plėtros, žmogaus ir gamtos saugos stoka bei naujų poreikių darniai plėtrai atsiradimas ir išryškėjimas* gali būti suvokiami kaip *universalūs ir prioritetinę prasmę įgaunantys požymiai*, charakterizuojantys svarbiausius ir reikšmingiausius šiuolaikinei visuomenei ir jos gyvenimui būdingus reiškinius. *Esmeniais visuomenės modernizavimo prioritetais* laikytini būtent tie prioritetai, kurie išreiškia *siekius visose visuomenės gyvenimo srityse įgyvendinti darnios plėtros, žmogaus ir gamtos saugos nuostatas* bei atitinkamomis modernizavimo priemonėmis stiprinti ir efektyviai panaudoti visuomenės gebėjimus įvairiose darnios plėtros, žmogaus ir gamtos saugos stokos prevencijos bei darnios plėtros stokos neigiamų pasekmių šalinimo ar mažinimo srityse.

Svarbiausieji šiuolaikinės visuomenės modernizavimo prioritetai neišvengiamai turi būti orientuoti į tai, kad atitinkamomis modernizavimo priemonėmis būtų adekvačiai reaguojama į šiuolaikinės visuomenės bei jos gyvenimo ir pažangos problemas bei į naujus iššūkius, kuriuos lemia globalizacijos ir internacionalizavimo procesai, žinių visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimasis ir sklaida, naujų civilizacijų kūrimasis bei Europos Sąjungos raida ir plėtra, taip pat vis labiau išryškėjanti darnios plėtros bei žmogaus ir gamtos saugos stoka: būtent tokios orientacijos bei joms adekvačių modernizavimo prioritetų pasirinkimas ir įgyvendinimas gali sudaryti realias prielaidas, kad modernizavimo priemonėmis būtų tobulinama visuomenė ir kad būtų sugebama iš esmės gerinti jos gyvenimą (Melnikas 2002–2011). Savaiame suprantama, minėtieji teiginiai taikytini ir tais atvejais, kai siekiama šiuolaikiškai suvokti ir spręsti aktualias darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo problemas, ypač Europos integracijos ir Europos Sąjungos plėtros iššūkių kontekste.

Baigiamosios pastabos

Europos Sąjungoje įgyvendinamų humanistinių orientacijų ir gyvenimo kokybės gerinimo siekių kontekste šiuo metu ypač reikšmingais tampa poreikiai šiuolaikiškai suvokti *darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe* svarbą, adekvačiai reaguoti į naujus iššūkius, kylančius įvairiose *darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe* srityse, kryptingai tobulinti *darbo inspekcijų* veiklą visoje Europos Sąjungos erdvėje, ypač atsižvelgiant tiek į Europos integracijos bei Europos Sąjungos tolimesnės raidos lūkesčius, tiek į Europos Sąjungoje realiai egzistuojančias bei į naujai išryškėjančias socialines, ekonomines, kultūros, mokslo ir technologijų pažangos bei kitas problemas. Aukšti reikalavimai darbų saugai ir sveikatos apsaugai darbe traktuotini ne tik kaip atspindintys humanistinių orientacijų, socialinės atsakomybės ir gyvenimo kokybės gerinimo prioritetus, bet ir kaip išreiškiantys Europos kultūrai ir Europos Sąjungos šalių visuomenei charakteringas išskirtinai svarbias vertybes, rodančias žmogaus sveikatos ir saugos bei dėmesio ir pagarbos žmogaus darbui ir kūrybinei veiklai neatskiriamumą. Darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe, kaip ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo siekių ir prioritetų suvokimas ir įgyvendinimas Europos Sąjungos šalių visuomenės modernizavimo procesų kontekste reikalauja vis didesnio dėmesio tiek kryptingai tobulinant

atitinkamo profilio viešąją politiką ir viešąjį administravimą, tiek gerinant darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe situaciją visose be išimties socialinio gyvenimo bei ekonomikos ir verslo srityse bei įvairaus profilio įmonėse, įstaigose ir organizacijose, tiek ir inicijuojant bei atliekant atitinkamos tematikos mokslinius tyrimus, kurių rezultatai leistų moksliskai pažinti darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe tobulinimui reikšmingas aplinkybes, sudarant prielaidas efektyviai spręsti kylančias problemas.

Darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe, kaip ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo problemų nagrinėjimas ir sprendimas traktuotini kaip išskirtinai svarbi ir tyrimų tematikos aktualumu pasižyminti sritis.

Darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe, kaip ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo srityje, tiek atskirose Europos Sąjungos šalyse, tiek visoje Europos Sąjungos socialinėje ir ekonominėje erdvėje, šiuo metu yra susiklostę *daug įvairių problemų* ir išryškėję *daug naujų iššūkių*, kurių svarbos suvokimas yra būtina sąlyga kryptingai efektyvinti *visą darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemą* bei tobulinti *darbo inspekcijas ir jų veiklą* visos Europos Sąjungos mastu.

Iš *darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemos modernizavimui* bei *darbo inspekcijų veiklos tobulinimui* itin reikšmingų iššūkių svarbiais laikytini iššūkiai:

- ♦ kuriuos išreiškia siekiai įtvirtinti *unifikacijos prioritetus didėjančios įvairovės* Europos Sąjungoje sąlygomis;
- ♦ kylantys dėl *naujų rizikų ir naujų neapibrėžtumų*, kuriuos lemia socialinių, ekonominių ir kultūros pokyčių Europos Sąjungoje tempai ir mastas, spartėjanti mokslo ir technologijų pažanga;
- ♦ kylantys dėl to, kad vis labiau išryškėja darbų saugai ir sveikatos apsaugai darbe modernizuoti, taip pat darbo inspekcijų veiklai tobulinti reikalingų *išteklų nepakankamumas*;
- ♦ kylantys dėl poreikių plėtoti *Rytų partnerystę* įvairiose darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe bei darbo inspekcijų veiklos tobulinimo srityse.

Būtinumas tinkamai reaguoti į šiuos iššūkius nulemia darbų saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo Europos Sąjungoje perspektyvias kryptis ir prioritetus.

Darbu saugos, sveikatos apsaugos darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo problemos turi būti suvokiamos ir sprendžiamos bendrame darnios plėtros, žmogaus ir gamtos saugos siekių bei humanistinių ir ekologiškumo orientacijų kontekste, o tai lemia poreikį darbų saugai, sveikatos apsaugai darbe ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimui skirtus mokslinius tyrimus bei praktinius darbus orientuoti į gerokai bendresnes globalizacijos bei internacionalizavimo procesų, Europos integracijos ir Europos Sąjungos raidos ir plėtros reiškinių, į darnios plėtros, žmogaus ir gamtos saugos siekių bei humanistinių ir ekologiškumo nuostatų įtvirtinimo aplinkybes.

Literatūra

- Altvater, E.; Mahnkopf, B. 1996. *Limits of Globalisation: Politics, Economy and Ecology in the World Society*. Muenster: Verlag Westfalisches Dampfboot. 633 p.
- Appiah, K. A. 2007. *Cosmopolitanism. Ethics in a World of Strangers*. London: Penguin Books. 216 p.
- Dimitratos, P.; Jones, M. V. (Eds). 2010. *Resources, Efficiency and Globalization*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 288 p.
- Gillespie, A. 2013. *Business Economics*. Oxford: Oxford University Press. 450 p.
- Hays, J. 2010. *Globalization and the New Politics of Embedded Liberalism*. Oxford: Oxford University Press. 208 p.
- Harrison, A. 2010. *The Business Environment in a Global Context*. Oxford: Oxford University Press. 400 p.
- Held, D.; McGrew, A.; Goldblatt, D.; Perraton, J. 2002. *Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra*. Vilnius: Margi raštai. 540 p.
- Hunt, S. D. 2002. *A General Theory of Competition: Resources, Competences, Productivity. Economic Growth*. London: Sage Publications. 256 p.
- Huntington, S. P. 2011. *The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order*. New York: Simon and Schuster. 368 p.
- Melnikas, B. 2002. *Transformacijos*. Vilnius: Vaga. 750 p.
- Melnikas, B. 2011. *Transformacijų visuomenė*. Vilnius: Technika. 476 p.
- Melnikas, B. 2013. *Žinių visuomenės kūrimas: globalizacija, darni plėtra, ekonominiai sprendimai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 544 p.
- Melnikas, B., et al. 2008. *Tarptautinis verslas: tarptautinės vadybos įvadas*. Vilnius: Technika. 416 p.
- Melnikas, B., et al. 2011. *Europos Sąjunga: plėtros procesai*. Vilnius: Technika. 276 p.
- Melnikas, B.; Jakubavičius, A.; Strazdas, R.; Žemaitis, E. 2011. *Žinių ekonomika I. Žinių ekonomika: Globalizacijos iššūkiai, inovacijos ir kūrybiškumas*. Vilnius: Lietuvos inovacijų centras. 272 p.
- Melnikas, B.; Vilys, M.; Jakubavičius, A.; Gečas, K. 2011. *Žinių ekonomika II. Žinių ekonomika: Internacionalizavimo procesai ir viešoji inovacijų parama*. Vilnius: Lietuvos inovacijų centras. 320 p.
- O'Brien, R.; Williams, M. 2007. *Global Political Economy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 496 p.
- Osterhammel, J.; Petersson, N. P. 2003. *Geschichte der Globalisierung: Dimensionen, Prozesse, Epochen*. Muenchen: Verlag C. H. Beck. 130 S.
- Ozbilgin, M.; Tatli, A. 2008. *Global Diversity Management*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 496 p.
- Parker, B. 1998. *Globalisation and Business Practice: Managing Across Boundaries*. London: Sage Publications. 672 p.
- Parker, B. 2005. *Introduction to Globalization and Business*. London: Sage Publications. 536 p.
- Perraton, J. 2001. The global economy – myths and realities, *Cambridge Journal of Economics* 25: 669–684.
- Porter, M. 1980. *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: The Free Press. 396 p.
- Ravenhill, J. 2008. *Global Political Economy*. Oxford: Oxford University Press. 528 p.
- Rosenzweig, P. 2001. *Accelerating International Growth*. Chichester: John Wiley. 275 p.
- Scholte, J. A. 2006. *Globalization: a Critical Introduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 400 p.
- Sparrow, P. 2009. *Handbook of International Human Resource Management*. Chichester: John Wiley. 540 p.
- Steger, M. B. 2008. *Globalizacija: labai trumpas įvadas*. Vilnius: Eugrimas. 207 p.
- Tomlinson, J. 2002. *Globalizacija ir kultūra*. Vilnius: Mintis. 254 p.
- Wendt, A. 2005. *Tarptautinės politikos socialinė teorija*. Vilnius: Eugrimas. 448 p.
- Whitley, E. A. 2009. *Global Challenges for Identity Policies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 304 p.

Santrauka

Šiame straipsnyje nagrinėjamos darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemos būdingos problemos, iššūkiai ir tobulinimo prioritetai, reikšmingi šiuolaikinėmis Europos integracijos bei Europos Sąjungos socialinės ir ekonominės erdvės modernizavimo sąlygomis. Aptariami Europos Sąjungos šalių darbo inspekcijų veiklos tobulinimo poreikiai ir prioritetai.

Pagrindinis dėmesys skiriamas darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemų ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo Europos Sąjungoje unifikavimo problemoms ir procesams, pasireiškiantiems bendros socialinės ir ekonominės erdvės kūrimo Europos Sąjungoje sąlygomis. Pažymėtas poreikis adekvačiai atsižvelgti į raidos procesų bendroje socialinėje ir ekonominėje erdvėje Europos Sąjungoje įvairovę. Yra paminėti sunkumai įgyvendinant bendrus darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemų ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimo Europos Sąjungoje standartus, ypač atsižvelgiant į socialinės ir ekonominės raidos sąlygų įvairovę. Parodyti poreikiai liberalizuoti darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemas ir darbo inspekcijų veiklą Europos Sąjungoje.

Parodytos galimybės darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe tobulinimo bei darbo inspekcijų veiklos aktyvinimo srityje atsižvelgti į Europos Sąjungoje vykdomos Rytų partnerystės politikos iššūkius.

Detaliai aptariami poreikiai ir prioritetai plėtoti praktinę veiklą ir mokslinius tyrimus, skirtus darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe sistemų ir darbo inspekcijų veiklos tobulinimui Europos Sąjungoje, atsižvelgiant į gerokai platesnį globalizacijos, darnios plėtros, žmogaus ir gamtos saugos, internacionalizavimo procesų, naujų Europos integracijos iššūkių kontekstą.

Raktiniai žodžiai: darbų sauga, sveikatos apsauga darbe, darbo inspekcijų veikla, Europos Sąjunga, internacionalizacijos procesai, socialinė raida

Straipsnis recenzuotas

SAFETY AND HEALTH AT WORK AND IMPROVEMENT OF THE LABOUR INSPECTORATES ACTIVITIES IN THE EUROPEAN UNION: CONTEMPORARY CHALLENGES

Borisas MELNIKAS, Prof Dr Habil
Vilnius Gediminas Technical University

Summary

Problems, challenges and improvement priorities of the system of safety and health at work in the context of the processes of contemporary European integration and modernization of the social and economic space in the European Union are analyzed in this theoretical article. The needs and priorities of improvement of the labour inspectorates' activities in the countries of the European Union are discussed.

The main attention is paid to the problems and processes of unification of the systems of safety and health at work and of the labour inspectorates' activities in the European Union under the conditions of creation of common social and economic space in the European Union.

In the article, the need is emphasized for adequate taking into account of the variety of the development processes in the common social and economic space of the European Union. Difficulties in the implementation of unified standards of safety and health at work and of the labour inspectorates' activities in the European Union, especially those depending on the diversity of the conditions of social and economic development are mentioned. Needs for liberalization of the systems of safety and health at work and of the labour inspectorates' activities in the European Union are shown.

Opportunities in the system of safety and health at work and of the labour inspectorates' activities to react to the challenges of the Eastern Partnership policy of the European Union are shown.

Needs and priorities related to practical activities and scientific research on the problems of safety and health at work and the labour inspectorates' activities in the European Union are discussed in detail in a much wider context of the processes of globalization, sustainable development, human and environmental safety, internationalization processes and new challenges of European integration.

Keywords: safety at work, health at work, labour inspectorates activities, European Union, internationalization processes, social development

Copyright of Public Administration (16484541) is the property of Lithuanian Public Administration Training Association and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.